

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Онішко Валентини Володимирівни
на дисертацію Перерви Вікторії Вікторівни
«Формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх
учителів біології у процесі фахової підготовки», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 - теорія і методика професійної освіти

Однією з найважливіших професійних рис сучасного вчителя є знання термінологічної системи; уміння налагоджувати комунікативні стосунки з учнями, колегами, долати мовні бар'єри, що сприятиме уникненню непорозумінь під час вирішення професійних завдань; доступно, лаконічно, чітко пояснювати власні позиції та висловлювати думки; вільно орієнтуватися в освітніх інноваціях; аналізувати ринок освітніх послуг; полегшувати проведення діалогу та налагодження комунікативних зв'язків, замінюючи мовні конструкції потрібними предметними термінами, що дозволить зекономити час. Науково-педагогічна термінологія постійно оновлюється та збагачується, що змушує учителів біології перебувати в постійних пошуках нових професійних понять, використовувати творчі (нестандартні) підходи до їх засвоєння, тлумачення та використання; вони постійно перебувають у сфері надання освітніх послуг, що передбачає використання професійної термінології. Розширення та збагачення сформованих знань професійної термінології для майбутніх учителів біології є справою нелегкою, оскільки потребує постійного навчання та підвищення їхнього кваліфікаційного рівня, тому досить важливим є пошук способів правильної мотивації до особистісного та професійного розвитку; досягнення успіху під час виконання професійних обов'язків і налагодження комунікативних відносин залежить від рівня сформованості та насиченості професійного словника майбутніх фахівців. Сучасному суспільству потрібні, насамперед, професіонали своєї справи, тобто вчителі, які володіють професійною термінологією та культурою спілкування, що є важливою ознакою компетентного вчителя. Проблема, обрана для дисертаційного дослідження, є актуальною для сучасного етапу розвитку педагогічної науки, зважаючи на зростання вимог до майбутніх учителів біології, їх професійно-термінологічної компетентності і готовності до професійної реалізації у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів. Аналізуючи актуальність обраної для дослідження проблеми, авторка роботи приходить до обґрунтованого висновку: сучасний учитель має бути готовим влучно й доцільно послуговуватися біологічними термінами в ході усного чи писемного мовлення, грамотно організувати спілкування, спираючись на досвід, одержаний під час вивчення дисциплін фахової підготовки у вищій школі, мотивуючи себе особистісною відповідністю до обраного фаху та високими результатами в професійній діяльності та забезпечити власну конкурентоздатність на ринку освітніх послуг.

Дисертаційну роботу В. Перерви цілком слушно віднести до праць саме такого роду. Уважне знайомство з текстом роботи засвідчує: це – помітний науковий доробок щодо формування основ професійного мовлення майбутніх учителів біології. Підготовці дисертації передувало ретельне вивчення та глибокий аналіз комплексу досліджень і матеріалів із зазначеної проблематики.

Теоретико-методичні засади формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології у процесі фахової підготовки недостатньо розроблені педагогічною наукою як на методолого-теоретичному, так і на організаційно-технологічному рівнях. Незважаючи на брак наукового осмислення, практична потреба в цьому є нагальною, про що свідчить наявність системних суперечностей, виявлених дисертанткою в ході дослідження, а саме: потребою суспільства у високоосвічених, грамотних і кваліфікованих учителях біології та відсутністю єдиної концепції становлення їхньої професійно-термінологічної компетентності в процесі фахової підготовки; існуючим потенціалом освітньо-розвивального середовища вищої педагогічної школи та ступенем запровадження інтерактивних, діалогових, діяльнісних методів, форм і технологій задля розкриття компонентів професійно орієнтованого мовлення; інтегративною, системною, творчою сутністю професійно-термінологічної компетентності та фактичним рівнем сформованості терміносистеми за фахом у майбутніх учителів біології.

У дисертаційній роботі В. В. Перерва теоретично обґрунтовує й експериментально підтверджує результативність методики формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології. Тому актуальність обраної теми висока, а одержані результати мають вагоме значення для теорії і методики професійної освіти як такі, що вирішують конкретне наукове завдання – теоретичне обґрунтування і практичне забезпечення якісної підготовки конкурентоспроможних, здатних до володіння професійною термінологією та культурою спілкування у фаховій діяльності майбутніх учителів біології.

Важливо, що дисертаційне дослідження має зв'язок з комплексним науковим дослідженням кафедри педагогіки та методики технологічної освіти «Модернізація підготовки фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору» (державний реєстраційний номер 0119U102964).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, щодо суті теоретичних і методичних основ формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології; визначення сутності умов формування професійно-термінологічної компетентності; обґрунтування моделі методики формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології здобули в роботі належне обґрунтування завдяки глибокому аналізу джерельної бази і зробленим на його основі висновкам та узагальненням, проведенню експерименту, якісному і кількісному аналізу його результатів. Про це свідчить аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій авторки. Наукова робота ґрунтується на належній джерельній базі. У списку використаних джерел 369 найменування, з

яких 28 – іноземними мовами. До складу джерельної бази входять законодавчо-нормативні документи та аналітичні матеріали з питань організації навчання у педагогічних закладах вищої освіти, наукові й навчально-методичні роботи зарубіжних та вітчизняних теоретиків освіти, навчально-методичні доробки викладачів ЗВО і вчителів-практиків, енциклопедії, словники, довідкові та реферативні видання тощо.

Представлена до захисту робота є цілісним системним дослідженням, науковий апарат якого не викликає принципових зауважень. Тема, мета, об'єкт і предмет дослідження повно відображають проблему, що досліджується. Слід зазначити, що всі компоненти наукового апарату повністю корелюють між собою. Основний зміст дисертаційної роботи свідчить про здатність здобувачки до системного охоплення різних аспектів досліджуваних педагогічних явищ і процесів, критичність і креативність професійного мислення.

Заслуговує на схвалення уважне ставлення дисертантки до понятійно-термінологічного апарату дослідження. Унаслідок узагальнення поглядів науковців, конкретизовано сутність низки понять: «термінологія», «терміносистема», «професійне мовлення», «термінологічна грамотність», «професійна компетентність». Конкретизовано дефініцію, зміст, структуру, критерії, показники та рівні сформованості професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології, її зв'язки з іншими феноменами, що характеризують різні аспекти професійної комунікації. Відзначимо, що в дисертації вдало адаптовано напрацювання в галузі лінгводидактики й методики викладання гуманітарних дисциплін до особливостей фахової підготовки студентів природничих спеціальностей.

Авторкою визначено структурні компоненти професійно-термінологічної компетентності: інтелектуально-рефлексивний – комунікативні мотиви, ставлення й настанови в професійному мовленні, що забезпечують актуалізацію фахової терміносистеми відповідно до змісту професійних ситуацій чи завдань, адекватно відображають індивідуальний професійний досвід; предметно-пізнавальний – сукупність знань, зафіксованих у понятійно-термінологічній формі, індивідуальний активний термінологічний словник, обсяг якого є визначальним для якісної фахової діяльності; комунікативно-діяльнісний – уміння, навички й здібності, які уможливають коректне розуміння сутності та вимог відповідної професійної галузі, грамотну інтерпретацію, аргументоване роз'яснення, точність розуміння професійно значущої інформації в процесі комунікації за фахом.

Достовірність і новизна результатів дослідження. Достовірність одержаних дисертанткою результатів дослідження підтверджується наведеними у тексті дисертації результатами виконання кожного із трьох дослідницьких завдань. Вірогідність інформації про результативність обґрунтованих у дослідженні педагогічних умов формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології перевірена з використанням математичної статистики, засвідчена довідками про впровадження результатів дослідження В. В. Перерви у трьох вітчизняних закладах вищої освіти. Досягненню поставленої мети, розв'язанню визначених здобувачкою завдань на

різних етапах наукового пошуку та формулюванню висновків наукового дослідження слугували обрані загально- і конкретно-наукові методи дослідження – теоретичні, емпіричні, статистичні, що теж підтверджує достовірність наукових результатів одержаних Перерви Вікторії Вікторівни особисто.

Вивчення змісту дисертаційної роботи та автореферату дає підстави зазначити, що істотними результатами, вперше представленими в дисертації В. В. Перерви, є комплексне дослідження теоретичних та методичних основ формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології в процесі фахової підготовки, обґрунтування вихідних наукових положень дослідження, теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки педагогічних умов формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології в процесі фахової підготовки, а саме: поступове переорієнтування фахових освітніх компонентів на саморозвиток професійного мовлення студентів та індивідуалізацію цілей і змісту їх термінологічної підготовки; забезпечення особистісно-діяльнісного підходу в становленні термінологічної грамотності засобами освітніх інновацій; організація творчо-продуктивної квазіпрофесійної діяльності, сприяння інтеграції компонентів професійно-термінологічної компетентності на основі введення авторських дисциплін.

Одержані дисертанткою результати мають наукове значення, що підпадає під три рівні новизни: *одержано вперше, уточнено і конкретизовано, удосконалено, подальшого розвитку набуло*. До результатів що одержані в теорії і методиці *вперше, належать*: виявлені педагогічні умови формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології в процесі фахової підготовки та розроблена відповідна методика, що структурує формувальні впливи у концептуальний, змістово-організаційний та оцінно-результативний блоки.

У роботі *уточнено і конкретизовано*: зміст та структуру фахової і термінологічної підготовки майбутніх учителів біології; понятійно-категоріальний апарат дослідження; дефініцію, зміст, структуру, критерії, показники та рівні сформованості професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології.

Відбулось *удосконалення*: змістового наповнення та електронного навчального контенту дисциплін фахової підготовки та навчально-методичного забезпечення термінологічної підготовки майбутніх учителів біології; форм (лекційні, практичні та семінарські заняття, самостійна робота), технології (дистанційні, змішані, мобільні, діалогічні, інтерактивні, проблемно-розвивальні), методів (термінологічної роботи, проєктні, дослідницькі, ігрові, активнокомунікативні), які спрямовані на формування інтелектуально-рефлексивного, предметно-пізнавального та комунікативно-діяльнісного компонентів професійно-термінологічної компетентності; діагностичного інструментарію оцінювання рівнів сформованості цього складного особистісного утворення.

Подальшого розвитку набули: наукові уявлення щодо сутності

професійного спілкування, змісту термінологічної системи за фахом, механізмів організації та педагогічного супроводу її формування, реалізації особистісно-діяльнісного підходу в становленні термінологічної грамотності 5 студентів, організації творчо-продуктивної квазіпрофесійної діяльності майбутніх учителів біології з використанням електронних навчальних ресурсів.

Хочемо відзначити, що основні положення й результати наукового дослідження відображено у 28 наукових працях (25 одноосібні), серед них 2 статті (у співавторстві), індексовані в міжнародній наукометричній базі Scopus, 8 статей у провідних наукових фахових виданнях, 5 – у закордонних науково-педагогічних виданнях; 2 статті у зарубіжних наукових виданнях країн, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку і Європейського Союзу; 1 посібник (у співавторстві), 3 методичні рекомендації, 7 статей і тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій. Достатньо ґрунтовним є поле апробації результатів дослідження (24 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, що мають широку географію). Аналіз публікацій засвідчив їхню кількісну та якісну відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дисертаційного дослідження.

Потрібно відзначити врахування дисертанткою практичної підготовки щодо вдосконалення індивідуального термінологічного словника майбутніх учителів біології, зокрема, до кожної з навчальних практик було розроблено та апробовано систему навчальних мовно-комунікативних завдань (додаток П).

На схвалення заслуговує підготовлений та апробований семінар-лекторій «Методика організації біологічних досліджень майбутніх учителів біології», що впроваджувався в межах методологічних семінарів кафедр природничих факультетів задля надання формування готовності викладачів до організації термінологічної підготовки студентів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці й упровадженні оновленні навчального контенту для ряду курсів фахової підготовки, навчальних практик до них; авторських вибіркового дисциплін «Латинь. Ботанічна термінологія» і «Фітоекологія», семінар «Методика організації біологічних досліджень майбутніх учителів біології», їх методичне забезпечення («Ілюстрований довідник з морфології квіткових рослин: генеративні органи», ілюстрований термінологічний довідник «Життєві цикли вищих рослин» і «Латинь. Ботанічна термінологія») та ін. Основні положення дисертації можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії та практики професійної освіти, зокрема у процесі підготовки майбутніх вчителів біології, системі підвищення кваліфікації, самоосвітній діяльності майбутніх педагогів.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом. Заслуговує на увагу ретельна розробка структури дисертаційної роботи, яка зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. У вступі чітко визначено мету дослідження, його завдання, об'єкт і предмет, розкрито концепцію і

методологічні підходи.

У цілому дисертації властива повнота, системність подання та логічність викладення матеріалу. Авторський стиль відповідає вимогам науковості, мова дисертації коректна та зрозуміла. Автореферат повністю відображає основний зміст дисертації.

Дискусійні положення та побажання щодо вдосконалення змісту дисертації

Позитивно оцінюючи отримані результати дослідження, їх наукову новизну та практичну значущість, необхідно відзначити дискусійні положення дисертації та окремі зауваження:

1. У дослідженні бракує розширеного аналізу праць зарубіжних науковців з питань термінологічної підготовки майбутніх учителів біології, зокрема аналізу досліджень щодо сутності та змісту феномену «термінологічна компетентність», або дотичних до нього понять.

2. На нашу думку, не зовсім коректно сформульовано завдання дослідження, потребує уточнення завдання 2 (занадто переобтяжене аспектами теоретичного пошуку – сутність, зміст, структуру, критерії, показники та рівні сформованості) та завдання 4 має зайвий вислів «інструментальний механізм створення в процесі фахової підготовки визначених педагогічних умов».

3. У другому розділі дисертації авторка розкриває педагогічні умови формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології у процесі фахової підготовки. З тексту дисертації очевидним є те, що ці умови визначено з урахуванням дефініції «педагогічні умови», аналізу практики вищої школи в цьому напрямі. Водночас, висновок авторки щодо переліку педагогічних умов був би більш переконливим, якби процедура їх визначення передбачала метод незалежного експертного оцінювання.

4. Дисертанткою розкрито чимало важливих аспектів термінологічної підготовки майбутніх учителів біології, реалізованих у низці навчальних дисциплін різного статусу («Латинь. Ботанічна термінологія», «Фітоєкологія») та методологічних семінарів, представлених у засобах умовно-графічної та схематично-знакової візуалізації. Такий матеріал заслуговує на увагу і його варто було б видати як окремий методичний посібник із реалізації авторської методики формування професійно-термінологічної компетентності.

5. Метою дослідження авторкою визначено теоретичне обґрунтування педагогічних умов, розробка та експериментальна перевірка дотичної до них методики формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології в процесі фахової підготовки. У зв'язку із зазначеним вважаємо, що більш доцільною назвою п. 3.1 є «Реалізація педагогічних умов формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології в процесі фахової підготовки».

6. Ураховуючи той факт, що поле дослідження охоплює фахову підготовку майбутніх учителів біології, а не лише навчальний процес, необхідно було б доповнити емпіричний матеріал завданнями для науково-дослідницької діяльності студентів.

Проте висловлені зауваження мають дискусійний характер і не впливають

на загальне позитивне враження щодо дисертаційної роботи. Результати проведеного дослідження дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мету досягнуто, сукупність отриманих наукових положень має суттєве значення для теорії і методики професійної освіти.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих наукових праць дає підстави для висновку, що дисертація Перерви Вікторії Вікторівни «Формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх учителів біології в процесі фахової підготовки» за актуальністю і глибиною, рівнем узагальнення та обсягом, повнотою викладу її основних результатів відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами від 06.09.2016 р.), які ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, а її автор, Перерва Вікторія Вікторівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13:00:04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри ботаніки, екології
та методики навчання біології
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка

 В. ОНІШКО

